

Citation:

W.G. Brill, Levensbericht L.A. te Winkel, in:
Jaarboek, 1868, Amsterdam, pp. 35-56

LEVENSBERICHT

VAN

L. A. T E W I N K E L.

DOOR

W. G. B R I L L.

Lid der Afdeling Letterkunde *).

Telkens wanneer een onzer Medeleden in deze Akademie is overleden, wordt in onze Vergadering (zoo brengt het loffelijk gebruik het mede) een woord aan den gestorvene gewijd. Eene levensbeschrijving echter, wat men in de kunsttaal eene biographie noemt, komt hier niet te pas. Voor den biograaf moet de afgestorvene, moet zijn leven en werken op denzelfden afstand geplaatst zijn, als ieder ander voorwerp van historische beschouwing en behandeling. Maar hoe zou het onder den onuitgewischten indruk van den dood van eenen uit ons midden mogelijk wezen den pas verscheiden medebroeder en vriend aan te merken als ons ten eenemale ontogen en gesteld op het gebied der geschiedenis, tegenover welke den geschiedkundige een koel oordeel betaamt? Neen! hier wordt eene necrologie gevorderd, dat is, eene herdenking van den gestorvene en van hetgeen hij was voor de wetenschap en voor ons, straks na zijn sterven opgesteld. De kortlings voorgevallen dood moet hier noodwendig zijne schaduw op de beschouwing werpen. Het oog richt zich op den persoon, zoo als hij leefde en arbeidde, maar

---

*) Voorgedragen in de Gewone Vergadering van 14 September 1868.

dat oog is nog versch van het schouwspel zijns doods. Kortom : de arbeid van den medebroeder in het gezicht van den dood, ziedaar het voorwerp, van hetwelk wij ons hier rekenschap moeten trachten te geven.

TE WINKELS wetenschappelijke arbeid in het gezicht van den dood! Maar welke wetenschappelijke arbeid is tegen die geduchte tegenoverelkanderstelling, als het ware voorhoofd tegen voorhoofd, bestand? Ik stem het toe, al ons ijveren en streven tot opsporing van wetenschappelijke waarheden doet zich, wanneer het beeld van den dood — en hier is meer dan bloot het beeld — tusschen beiden komt, als onbeduidend en ijdel, als beuzelen en nietig knutselen aan ons voor. Maar, zóó beschouwd, zou alle werkzaamheid haar belang voor ons verliezen. Neen! de erkentenis, dat er eenmaal eene uitkomst te wachten is, die onzen arbeid verrijdt, mag de strekking niet hebben om al onze vlijt te verlammen. Het voegt ons een standpunt te winnen, waarop wij lust en moed kunnen hebben, om in weêrwil van de nietigheid van 's menschen werken, toch op het gebied der wetenschappelijke nasporingen onverdroten te blijven arbeiden. En dat standpunt hebben wij gewonnen, zoodra wij erkennen, dat het doel van het onderzoek waarheid is. Onwetendheid, mijne Hoorders, is een ramp. Wie niet weet, beweegt zich voort in het duister, door schijn gestalten misleid. Wat nu moet men denken van een' mensch, met open zinnen en het vermogen om juist te oordeelen toegerust, en die niettemin valsch ziet en gebrekkig waarneemt? Wie het ware niet erkent, op elk gebied en in alle bijzonderheden, bevindt zich in dat droevige geval. Want alleen de waarheid kan *geweten* worden. Wie eene dwaling aangenomen heeft, *weet* niet: hij verkeert slechts in den waan van te weten, en terwijl de waarheid ons voorzichtig en bescheiden maakt, werkt elke waan opgeblazenheid en vermetelheid. Verbeeldt u nu, op eenig gebied van onze kennis, de menschheid aan de dwaling overgelaten. Hoe moet de helderheid van hoofd bij eene gansche bevolking er onder lijden, en aan welke verbastering moet het voorwerp dier kennis, zoo het van menschelijk toedoen afhankelijk is, niet zijn prijs gegeven? Stelt u dit voor, en waardeert met mij de

verdiensten van dezulken, die waarheid hebben gevonden en verkondigd. De zoodanigen zijn bewelddigers van het menschelijk geslacht; zij hebben een goed werk gedaan; zij hebben, schoon voor een deel onbewust, daden van liefde bedreven, en de liefde blijft: in het gezicht van den dood houdt het werk der liefde stand. Zoolang er menschen zijn, zullen zoodanige weldaden noodig wezen, en wie ze hun bewijst, — derzulker gedachtenis straalt in onbenevelde glans. Welnu! Heeft TE WINKEL waarheid gezocht? Of is hij met een valschen schijn tevreden geweest? Heeft hij slechts dwalingen door andere dwalingen vervangen, zoo hare verkondiging hem maar den roem van diepe geleerdheid en groote scherpzinnigheid beloofde? Tegen deze vragen is de arbeid van TE WINKEL volkomen bestand. Immers een iegelijk beantwoordt ze dadelijk op den toon eener onverwrikbare overtuiging: het is TE WINKEL om waarheid te doen geweest. De erkentenis van de onjuistheid van zoo vele heerschende voorstellingen en beweringen is het geweest, die hem tot het nauwgezetste en ruimste onderzoek heeft geleid, en hij heeft nimmer gerust vóórdát het onderzoek tot eene bevredigende uitkomst gevoerd had, en ontbrak hem zelve de overtuiging, dat hij werkelijk de volkomen oplossing gevonden had, dan was de waarheid hem zooveel liever dan zijn triomf, dat hij, uit vrees van eene dwaling aan te bevelen, degenen, die zijn onderzoek volgden, waarschuwde, en de leemten van zijn bewijs zelf aanwees. Ja! TE WINKEL heeft de som onzer kennis vermeerderd; hij heeft waarheid gevonden en verkondigd; hij behoort in dit opzicht tot de weldoeners van ons volk.

Dit treft ons te meer, wanneer wij letten op het gebied, op hetwelk zijn wetenschappelijke geest werkzaam is geweest. Dit is het gebied der taal, en meer bepaald der Nederlandsche taal. Zoo ergens onwetendheid te verschoonen is, ten aanzien der taal is geene onkunde vergefelijk. De taal is een werkstuk van den mensch; zij is door hem geworden; geene geschiedenis van wording en ontwikkeling heeft zij gehad, of de mensch is er werkdadig bij geweest. Hoe beschamend zou het derhalve zijn tegenover zijn eigen voortbrengsel te staan als tegenover een vreemd werk; niet in staat te wezen zich terug te denken in

hetgeen de menschelijke geest in vroeger tijdperk heeft tot stand gebracht; niet meer te kunnen opklimmen tot de voorstelling van de vatbaarheden van ons eigen geslacht, noch tot hetgeen de mensch, zoo als hij van den aanvang was, moest ervaren en ten uitvoer brengen. Zij derhalve, die hunne natuurgenoeten den draad in handen geven, welke hun den weg wijst in den doolhof der taal; dezulken, die ons eene klare voorstelling bijzetten van hetgeen haar wezen en eigenschappen uitmaakt; die ons eenige elementen van hetgeen tot haren schat behoort, leeren doorgronden, — zij hebben uitnemend voor de waardigheid van den mensch, voor de bevordering der menschelijkheid gezorgd. — En wat dank weet eene natie niet aan hen, die haar in hare taal onderrichten! Onze taal is een pand, ons door ons voorgeslacht toevertrouwd, opdat wij ze onverbasterd bewaren zouden. Doch waar de kennis der ware taalgronden ontbreekt, kan verbastering niet uitblijven. Men gaat op valsche analogiën door; vormen, waarvan men de beteekenis niet begrijpt, verwerpt men als onnut. Zoo loopt de taal gevaar om tot een zoo beknopt mogelijk stel van teekens te ont-aarden, ons slechts dienstig om elkaâr het een en ander te be-duiden; of daar de mensch toch het schoone en de kunst niet geheel kan afzweren, bederft men het echte sieraad der taal door valschen pronk. Hiermede nu daalt het peil, waarop het volk zelf staat; de natie zelve lijdt er bij, zoo de deur voor smakeloosheid en ongerijmdheid is open gelaten. Zij spreekt in zulk een geval nog hare eigen taal, doch is zulks niet langer waard. De natie, daarentegen, die hare taal door degelijke kennis van haar wezen in eere houdt, zal niet alleen hare taal verdienen te behouden, maar zij zal met hare taal behouden blijven.

Meet hiernaar, mijne Heeren, de grootte der weldaad af, door den man bewezen, die, als **TE WINKEL**, op het gebied der vaderlandsche taal waarheid ontdekt en predikt.

Terwijl ik dus van **TE WINKEL** getuig, staat mij, zooveel zulks mogelijk is, de reeks van zijne taalkundige werken voor den geest. Waarlijk niet te vroeg is hij als schrijver opgetreden. Bewijs genoeg, dat hij geenszins door de zucht om zich

te toonen werd gedreven, die den aankomenden geleerde verleidt, zijne dikwijls niets of weinig beduidende opmerkingen openbaar te maken. Niet alleen was TE WINKEL reeds 27 jaren oud, toen hij een eerste opstel in de *JAGERS Taalkundig Magazijn* leverde *over het gebruik der hulpwoorden hebben en zijn*; maar daarna liet hij elf jaren lang niets van zich hooren. De gelegenheid om stukken te plaatsen bleef in hetzelfde Tijdschrift nog een geruimen tijd aangeboden; doch hij liet die plaats over aan de taalkundigen, welke weldra van het tooneel zouden aftreden: eenen HOEFT, ACKERSDIJK, SIEGENBEEK, en aan eenige jongeren, die hunne taalkundige vonden niet misplaatst achten te midden der laatste inzameling van de geleerdheid der genoemde mannen, gemengd met nog enkele nasprokkelingen van BILDERDIJKS taal oefeningen. Eerst in 1847 trad hij weder op in een door DE JAGER pas nieuw opgericht Tijdschrift, *Archief voor Nederlandsche Taalkunde*, en dat met eene verhandeling *over de woorden met den uitgang ing en derzelver geslacht*. Hoe had hij zich dat tijdvak ten nutte gemaakt! Geheel gewapend kwam hij toen te voorschijn. Die verhandeling vertoont ons TE WINKEL geheel, toegerust met al zijne helderheid, nauwkeurigheid en uitvoerigheid, en reeds beschikkende over eene uitgebreide geleerdheid en over de noodige bekendheid niet slechts met de oude talen van den Duitschen Stam, maar zelfs met het Sanskrit. Hij was om zich te onderrichten en een recht, dat zoo velen zich aanmatigen, het recht van mede te spreken, te bekomen, tot de echte bronnen gegaan. De kennismaking met de schriften der beste Duitsche taalkundigen had hem én de resultaten geleerd, tot welke zij reeds gekomen waren, én de wijze, op welke zij zich hunne kennis verschaften, geopenbaard. Daarbij had hij de behoefte gevoeld om de Grieksche en de Latijnsche taal aan te leeren, wier kennis zijne opleiding hem tot dusverre onthouden had. Immers was hij tot het lager onderwijs voorbereid geworden, voornamelijk door den bekwaamen Arnhemschen onderwijzer C. J. DE JONG, en zijn wetenschappelijke aanleg had zich slechts op die wetenschap, ik bedoel de wiskunde, bepaald, tot welke beoefening geene opzamelings van historisch gegevene voorwerpen vereischt is. Tot

de studie, tot welke TE WINKEL nu was overgegaan, eene studie, waarbij de onderwijzer op nieuw leerling was geworden, en wel grootendeels met niemand anders dan zichzelf tot leermeester: want slechts voor zijne beoefening van het Latijn en het Grieksch maakte hij van schaarsche lessen van den Franekerschen Rector JUNIUS gebruik, — tot die verborgen, ernstige en langdurige studie, zeg ik, vond hij de uitwendige gelegenheid in zijne betrekking als huisonderwijzer bij den Baron A. M. W. VAN HEEMSTRA te Veenklooster bij Kollum in het noordwesten van Friesland. Hier, vrij van de zooveel tijd als inspanning vorderende bezigheid van den hulponderwijzer, die hij een tijd lang in de school van den Heer LAGERWEY te Geertruidenberg uitgeoefend had, vond hij tijd genoeg om zich aan zijne onderzoekingen te wijden. De Heer VAN HEEMSTRA schonk den leerlustigen goeverneur zijner talrijke zonen die gelegenheid gaarne, en de gedurige tochten naar het verafgelegene Franeker om bij den Rector aldaar les te gaan nemen, zouden, zonder de inschikkelijkheid van dien Heer, niet wel uitvoerbaar geweest zijn.

Straks maakte TE WINKEL van de in dit tijdvak opgegaarde kennis een zelfstandig gebruik, en de gewonnen kracht paste hij op onze moedertaal toe. En door welk eene bescheidenheid zijne geschriften over onderwerpen uit dit vak dadelijk gekenmerkt waren, moge een woord, door hem een jaar later (in 1848) gesproken, bewijzen. In het *Magazijn van Nederlandsche Taalkunde*, een tijdschrift, dat gelijktijdig met DE JAGERS *Archief* uitkwam, — wel een bewijs, dat het jaartal 1847 een nieuw tijdperk in de geschiedenis der Nederlandsche taalkunde kenmerkt — in het *Magazijn van Nederlandsche Taalkunde*, zeg ik, in den II^{den} Jaargang komt hij op zijn eerste opstel van voor 12 jaren terug, om eenen beoordeelaar, dien het gevonden had, en die een ander gevoelen tegen het zijne had overgezet, met name den Heer HAMELBERG, zijnen dank te betuigen voor de heusche wijze, waarop „Zijn Edele (zoo sprak hij), hoewel in gevoelen verschillende, van dat opstel melding had gemaakt.” Daarna draagt hij in korte woorden zijne eigene meening nogmaals voor, en handhaaft ze, om dus te besluiten. „Wanneer

men nu den regel des Heeren HAMELBERG, die zich onloochenbaar door eenvoudigheid en gemakkelijheid in de toepassing aanbeveelt, met den hier opgegevenen vergelijkt, dan geloof ik, dat het verschil zoo groot niet is als Zijn Ed. wel schijnt te onderstellen..." „Voorts neem ik de gelegenheid te baat, om eene dwaling te herroepen, waarin ik, door schijn misleid, verkeerde, toen ik 12 jaren geleden het bewuste stukje voor het Taalkundig Magazijn opstelde,... en eindig met de verzekering, dat belangstelling in de wetenschap, geene zucht om mijn persoonlijk gevoelen te doen zegevieren, mij tot het schrijven dezer regelen aangespoord heeft, en dat alle gegronde aanmerkingen en terechtwijzigingen mij hartelijk welkom zullen wezen." Zie daar eene wellevendheid en eene bereidvaardigheid om eene dwaling te erkennen, die ons de waarachtigheid waarborgt van des Schrijvers betuiging, dat het hem alleen om de wetenschap te doen is. Toegegeven, dat TE WINKELS zucht om zich buiten het gedrang te houden, gevoegd bij zijne schrandereheid, die hem het geschiktste middel daartoe deed aangrijpen, hem de wijsheid heeft geleerd, die in zulk eenen toon en taal doorstraalt, zeker is het, dat slechts ware wetenschap hem mogelijk gemaakt heeft de ingeving der wijsheid te volgen: want waan van kennis verleidt zelfs den beschroomdste zich geraakt en zelfgenoegzaam te toonen.

Wat hij zelf in uitoefening bracht, mocht hij aan anderen aanbevelen. Dus passen in TE WINKELS mond ten volle de woorden, die wij hem een drietal jaren later hooren uiten: „dat slechts wapenen, geschikt om het waarheidsgevoel der tegenpartij te treffen, maar niet om zijn gevoel van eigenwaarde te kwetsen, in het wetenschappelijk strijdperk behoorden toegelaten te worden *)". Toch heeft noch wellevendheid, noch bescheidenheid TE WINKEL belet om soms met fijne, soms met krachtige tegenspraak zijn gevoelen tegen andersdenkenden en de eer zijner wetenschap tegen de aanmatiging van halfgeleerden te handhaven.

Nu TE WINKEL eenmaal in het bezit van al zijne kracht

---

*) *Magazijn van Nederlandsche Taalkunde*, V. p. 288.

getreden was, volgde in *DE JAGERS Archief* het eene degelijke, voor de uitbreiding der grondige kennis onzer taal bij uitstek vruchtbare opstel het andere. Ik aarzel niet om te verklaren, dat hij in eene mate, hier te lande ongeëvenaard, over de middelen tot eene zeer uitgebreide taalvergelijking, bepaaldelijk op het gebied der Germaansche talen, beschikte. En van die middelen maakte hij gebruik met eene zoodanige nauwkeurigheid en oordeelkunde, dat, zoo *TE WINKEL* eenig vraagstuk ter behandeling had genomen, het wel als afgehandeld, en de zaak als afgedaan beschouwd mocht worden.

Met *DE JAGERS Archief* verscheen gelijktijdig *het Magazijn van Nederlandsche Taalkunde*. Ook van dit Tijdschrift was *TE WINKEL* medewerker, en hij plaatste er, behalve verscheidene korte bijdragen, een paar uitvoerige stukken in, met name, eene verhandeling *over de natuur en het gebruik van de wijzen der werkwoorden*, waarmede hij toonde niet alleen tehuis te zijn op het gebied der woordafleiding, op hetwelk hij zich tot nog toe bij voorkeur bewogen had, maar ook voor de opvatting der abstracte kategoriën berekend te wezen, die bij de verklaring der grammatische vormen in aanmerking komen. In de laatste jaren heeft *TE WINKEL* ditzelfde onderwerp, met dat van de *tijden der werkwoorden* vereenigd, op nieuw behandeld. Is het mij geoorloofd, hier mijn bijzonder gevoelen uit te spreken, dan moet ik te kennen geven, dat ik voor mij de taal en hare vormen liever van het feit der rede, dan, gelijk *TE WINKEL* hier doet, van abstracte kategoriën afleid. Hiermede hangt eenigermate samen de opvatting van het wezen des werkwoords. Omtrent dit zoo uitermate gewichtig punt is hij van mij gaan verschillen, en wij zijn het samen niet eens geworden. Hoe het zij, ook aan hetgeen *TE WINKEL* op het gebied der Logische Analyse geleverd heeft, breng ik de hulde mijner bewondering, en erken daaraan tot mijne eigene onderrichting veel te danken gehad te hebben.

De roem van geleerdheid, dien *TE WINKEL* zich door zijne medewerking in de genoemde Tijdschriften verwierf, maakte het onmogelijk, dat hij in Friesland of elders in eene bijzondere betrekking gevestigd zou gebleven zijn. Sedert de hervorming,

welke verscheidene Gymnasiën omstreeks het jaar 1840 hadden ondergaan, werd aan deze Inrichtingen ook onderwijs gegeven in de Nederlandsche Taal- en Letterkunde. Ziedaar een post geschapen, voor welken een man, als TE WINKEL, bij uitnemendheid geschikt mocht geacht worden, en sedert 1851 was hij dan ook als leeraar in het genoemde vak aan het Gymnasium te Leiden werkzaam. De achting, die zijne onvergelykelijke kunde, de genegenheid, die zijne goedheid en oprechtheid inboezemden, waren in deze betrekking de wapenen, waarmede hij de schooljeugd tot hare plichten hield. Voor wie vatbaarheid en leerlust had, moet er veel van TE WINKELS lessen op te garen zijn geweest. Zijne gave om de na diep en ruim onderzoek welbegrepen zaak smakelijk (als ik zoo spreken mag) en klaar voor te dragen, maakte hem tot een uitstekend onderwijzer.

Dit talent had hij te Leiden de gelegenheid ook op een geheel ander gebied van kennis en tegenover een persoon van meer verheven hoedanigheid op de proef te stellen. Ik bedoel de lessen in de geschiedenis des Vaderlands, door TE WINKEL aan den Prins van Oranje gegeven bij het verblijf van onzen toekomstigen Koning aan de Leidsche Hoogeschool. Gewichtige taak, eenen Prins van Oranje de geschiedenis der Vereenigde Provinciën te leeren! Als gewezen goeverneur van een vijftal Friesche Jonkers, die hij ten genoegen huns vaders allerlei en ook de Vaderlandsche geschiedenis geleerd had; als een man, die geene besliste staatkundige richting scheen toegedaan en zich op geenerlei bedenkelijke wijze op het gebied der historie had uitgelaten en van wien men, bij alle degelijkheid der zaken, eer schroomvalligheid dan stoutheid in het oordeelen mocht verwachten, was het niet vreemd, dat op hem de keuze viel om 's Prinsen leermeester in dit vak te worden. — Wie voor eenen Prins van Oranje de geschiedenis van ons Land met de kracht der waarheid behandelde, hij zou, om geen gevaar te loopen van te ergeren, meer dan eenen leerling, hij zou een verhevenen geest, die de waarheid als goed en schoon vermog te erkennen, voor zich moeten hebben. Zulk een hachelijk werk werd van TE WINKEL niet gevergd, en hij heeft zich,

zooals blijkt uit de Ridderorde van de Eikenkroon, hem geschonken, naar genoegen van zijne taak gekweten.

Eene andere onderscheiding viel hem in het jaar 1855 ten deel. Toen werd hij door den Senaat der Leidsche Hoogeschool eershalve tot Doctor in de Letteren bevorderd. Het geschiedde op aanbeveling van den Hoogleeraar DE VRIES, die de uitnemende bekwaamheid van TE WINKEL volkomen naar hare waarde schatte. Zoo iemand, was TE WINKEL waardig om op deze wijze met dien wetenschappelijken titel te worden vereerd. Slechts de gelegenheid had hem ontbroken, om ze zich langs den gewonen weg te verschaffen, en door eigen studie had hij zich, boven verre de meesten, de kundigheden verworven, waarvoor de doctorsrang veil is.

Te Leiden gevestigd, kon hij, in plaats van medewerkend lid van een Tijdschrift, zelf het middelpunt worden eener vereeniging van auteurs, bevoegd om door hunne bijdragen de studie der taal te bevorderen. Terwijl Dr. DE JAGER zijn *Nieuw Archief voor Nederlandsche Taalkunde* uitgaf, kwam onder de leiding van TE WINKEL het *Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn* tot stand, hetwelk tot in 1857 heeft voortbestaan, om kort daarna door de *Taalgids* vervangen te worden, tot welks uitgave de beide Heeren DE JAGER en TE WINKEL hunne krachten vereenigden. Drie jaren lang duurde deze vereeniging voort, totdat TE WINKEL in het jaar 1862 den Heer J. A. v. DIJK, van Leiden, tot mederedacteur bekwam. De uitgave van de *Taalgids* schijnt door den dood van TE WINKEL gestaakt te zullen worden. Trouwens, wat is natuurlijker dan dat het verscheiden van zulk eenen man eene leemte in de beoefening onzer taalkunde achterlaat?

De meeste arbeid van TE WINKEL is in de hierboven ahtereenvolgens vermelde Tijdschriften verspreid geworden. Behalve enkele werken over *Logische Analyse en Spelling* heeft hij geene eigenlijk gezegde boeken geschreven. Tot de uitvoerige behandeling der Logische Analyse zag hij zich opgewekt door de belangstelling, die aan dit deel der grammatische wetenschap ten gevolge van de invoering van een nieuw stelsel, ik bedoel dat van Prof. ROORDA, in Holland was te beurt ge-

vallen, en wat de Spelling betreft, had hij zich door de grondigste onderzoekingen over ons vokaalstelsel en de vorming der letters door de spraakwerktuigen den breedsten grondslag voor eene meesterlijke bearbeiding der orthographie gelegd, eene opzettelijke behandeling der spelling werd hem tot taak gesteld door de noodzakelijkheid om bij de vervaardiging van het Woordenboek der Nederlandsche taal een vast orthographisch stelsel en de oplossing van alle bijzondere vragen, daartoe betrekkelijk, te bezitten. Anders was de spelling, zoo langen tijd nagenoeg het voornaamste, waarmede onze taalkundigen zich bezig hielden, juist het voorwerp niet, dat hij om haarzelfswil ter behandeling zou gekozen hebben. Een vertoog over de verdubbeling der *ch*, gericht tegen eenige argumenten van den Heer **WIJBRANDS**, eindigde hij met deze woorden: „Hier neem ik afscheid . . . . . met den wensch, dat de beoefenaars onzer taal voortaan tijd en krachten zullen wijden aan beschouwingen, die belangrijker en vruchtbaarder zijn, dan de spelling van een dozijn woorden, waaromtrent men het nimmermeer eens zal worden.” — Doch nu hij zich verplicht zag, de spelling opzettelijk te behandelen, onderwierp hij zich met zijne gewone vlijt onverdroten aan die taak, en getroostte zich bovendien onaangename aanmerkingen in menigte, hoedanige elke beslissing op dit gebied, waar toch de verstandige zoo gaarne veel aan het bijzonder goedvinden overlaat, gewoon is uit te lokken.

Doch heeft **TE WINKEL** slechts weinig eigenlijke boekwerken vervaardigd, hij ging steeds zwanger van het denkbeeld om eene *Spraakleer* en eene *Stijlleer* uit te geven. Ware het hem gegeven geweest, dit voornemen ten uitvoer te brengen, wij zouden **TE WINKELS** beschouwing bezeten hebben over alle onderdeelen, uit welke de *Grammatica* bestaat, en hoe kostelijk voor onze wetenschap zulk een bezit zou geweest zijn behoeft geen betoog. In zijne *Stijlleer* zou, wie zulke lessen gebruiken kon, voorzeker de nuttigste voorschriften bekomen hebben om gezond en met de vereischte uitwerking te leeren spreken. De *Stijlleer* toch vatte hij op als *de leer van den doelmatigen stijl*. — Maar wat aangaat dat hij het plan om eene *Spraakleer* uit te

geven, niet heeft kunnen volvoeren, liever dan dit vruchteloos te betreuren, willen wij dankbaar erkennen, dat hij in de genoemde Tijdschriften reeds zeer veel gegeven heeft wat in zulk een boek zijne plaats had moeten vinden, ja, uitvoeriger, en op eene wijze, die aan zijne stellingen meer ingang verzekerde, dan in een allesomvattend en bijgevolg noodwendig beknopt leerboek mogelijk is. Hoe het zij, het is zeer te wenschen, dat, zoo zijne nagelaten papieren nog ongebruikte, voor de Spraakleer bestemde bouwstoffen behelzen, deze door eene bevoegde hand, even bescheiden als TE WINKEL zelf was, bearbeid, aan de beoefenaren der Nederlandsche taalkunde niet onthouden zullen worden.

Doch wat ons over het gemis eener volledige Spraak- en Stijl-leer van zijne hand kan troosten, is vooral dit, dat hij zich de noodige ruimte van tijd om ze op te stellen, voornamelijk heeft benomen gezien door den arbeid, dien eene onderneming van hem vorderde, boven allen gewichtig te achten. Behoef ik de taak te noemen, die hij met onzen hooggeschaten DE VRIES op zich had genomen: de bewerking van het Woordenboek der Nederlandsche Taal? Het geluk van eenen zoo geleerden en ijverigen beoefenaar onzer taal te Leiden bij zich te hebben, heeft DE VRIES dankbaar aangewend ten nutte der volvoering van de edele hoofdgedachte zijns levens, de begiftiging onzer Natie met een harer waardig Woordenboek van het Nieuw-Nederlandsch. Om hem hierbij behulpzaam te zijn, heeft hij teweeggebracht, dat TE WINKEL (en geschikter daartoe was er voorzeker in ons Vaderland niemand) in de Redactie van het Woordenboek werd opgenomen, en, weldra van zijne betrekking aan het Leidsche Gymnasium (het was in 1860) ontslagen, zich onbezorgd uitsluitend aan die taak heeft kunnen wijden. Menschelijker wijze was alles ingericht om de voltrekking van het werk, al was het dan ook niet zoo spoedig als door het ongeduld van velen geëischt wordt, zoo veel mogelijk te verzekeren, toen TE WINKEL, na nog niet veel in omvang, maar reeds oneindig veel in gewicht aan het Woordenboek verricht te hebben, aan onzen DE VRIES en ons, aan de Wetenschap en het Vaderland ontviel. Niets blijft ons over,

dan de Redactie met ons vertrouwen te steunen en van den goeden Genius, die de geschiedenis ook onzer wetenschap en letterkunde bestuurt, het beste voor den aangevangen en reusachtigen arbeid te hopen. — Het is iets gansch gewoon en van den aanvang aan gezien, dat Holland Deutschland vooruit is; — maar dat, terwijl de bewerking van ons Woordenboek, zoo wel als alle ernstige beoefening der Nederlandsche taalkunde, oneindig veel aan JACOB GRIMM en andere Deutsche taalkundigen te danken heeft, thans de voortzetters van het Woordenboek der Gebroeders GRIMM op hunne beurt aan het voorbeeld der methode van het Nederlandsche Woordenboek niet weinig te danken kunnen hebben en hebben, dit verdient daarom opzettelijk vermelding, omdat de Redactie van ons Woordenboek in haar eigen Vaderland aan eene hatelijke kritiek blootstaat. Men laat, het is waar, den inhoud nagenoeg onaangeroerd, en geen wonder: want wie kunde genoeg bezat om hier eenen aanval te wagen, hij zou bij nader inzien niets dan bewondering en erkentelijkheid voor het werk over hebben. Maar men laakt de voorwaarden, onder welke het tot stand komt, alsof die voorwaarden willekeurig waren; men wil het werk zonder de blijkbaar noodwendige voorwaarden. Dit bestaan nu is van zulk eenen aard, dat men schroomen moet uit te spreken, wat men er van moet denken. — Hoe het zij, hoe kort hij er aan medewerkte, aan dezen arbeid is TE WINKELS naam voor altijd verbonden.

Dat TE WINKEL nuttig geleefd heeft voor anderen; dat wat hij gewerkt heeft, van nut zal blijven, en zijn roem niet zal vergaan, zoolang er eene Nederlandsche Natie bestaat, die erkennen zal wat zij behoeft om eene inderdaad beschaafde natie te blijven, het lijdt geenen twijfel; doch (en wanneer wij ons niet met eenen blik op den geleerde vergenoegen, en den mensch niet nagenoeg geheel onbedacht en onvermeld zullen laten, moeten wij wel zoo vragen) is de geleerdheid bij TE WINKEL slechts het bijkomende, en het leven zelf de hoofdzaak geweest, of is bij hem het leven slechts het noodwendig mede aanvaarde, slechts de voorwaarde der geleerde werkzaamheid, en deze de hoofdzaak geweest? Ik vrees, dat dit laatste het geval is.

Van den aanvang aan is hij, zonder andere opleiding of inwijding, dan de hulponderwijzer der lagere school bekomt, in het leven gestooten met het weinig aanlokkend vooruitzicht om kinderen van zeer jeugdigen leeftijd en misschien van lagen stand afgetrokkene begrippen en werktuigelijke handelingen te leeren. De inwijding, de opleiding tot het leven, die de studie der klassieke talen op eene echte Latijnsche School kan geven, heeft hij gemist. In plaats van een water des doops, waaruit men tot een menschelijk leven opstaat, zijn die talen, daar hij hare beoefening op later leeftijd door eigen wilsbepaling aanvaardde, voor hem slechts voorwerp en middel van wetenschap geweest. — Ook is het hem niet gegeven geworden, aan het hoofd van een eigen gezin te staan. De betrekking van echtgenoot en vader is het, die ons doet erkennen, wat de geleerdheid is en niet is, wat zij vermag en niet vermag. Het huwelijk doet ons zelfstandig in de maatschappij post vatten, belast met de taak om natuurgenoeten te beschermen, de eenige voorwaarde der menschelijkheid, en — nog iets hoogers zelfs dan dit: het maakt ons tot middelaars van het leven, dat van God afdaalt op vrouw en kroost. — Dát heeft TE WINKEL niet bij ervaring gekend. Hij heeft eenigermate als een bijwoner geleefd op aarde, en in de geleerdheid, in de wetenschap heeft hij zijn hoogst bestaan, zijn dierbaarst werk moeten zoeken. Dáár heeft hij bevrediging gezocht . . . . Ook gevonden? Ongetwijfeld, maar ten volle gevonden? Zouden wij volle bevrediging aan de wetenschap dank kunnen weten? Zou de wetenschap mogen spreken: mijne gunst is u genoeg! Ach! behoef ik het te zeggen: de wetenschap is het leven niet; zij biedt slechts een spiegelbeeld van het leven. In den spiegel ziet de lichtvaardigheid en voorbarigheid der meesten slechts valsche gedaanten; maar al slagen wij er in, om al meer en meer den juisten afdruk der werkelijkheid te erkennen, wat erlangen wij door die inspanning? Slechts dit, dat wij met moeielijk zoeken het *gegevene* vinden; dat wij met overwinning van tallooze zwarigheden opsporen wat van den aanvang gansch eenvoudig was. Wat wij nieuws aantreffen, is slechts het oude, alleenlijk was het ons onbekend, of weder onbekend geworden. Onze

onkunde is de maatstaf van onzen wetenschappelijken roem. Want roem dragen wij op onze vonden, en wij verguizen wie op dit gebied of niet, of niet juist weet te zien. . . . Hoe? tast ik hier de waarde der wetenschap aan? Waarlijk niet! Neen! niet ik, maar TE WINKELS leven zelf doet ons de ongenoegzaamheid der wetenschap tot volle bevrediging in het leven beseffen. Want TE WINKEL heeft, nevens zijnen nimmer gestaakten, steeds met onbenevelden geest voortgezette wetenschappelijken arbeid, zijne tijden gekend, waarin noch het leven hem, noch hij zich zelve kon behagen. Maar de wetenschap, zoo dan al niet tot volle bevrediging, de wetenschap is zijn lust geweest. Doch was zij werkelijk zijn eenige lust? Neen! dát weerspreekt de liefde zijner leerlingen, die immers niet gehuicheld en gelogen heeft bij zijn graf? dát de gulle toon der vriendschap, die hij gevonden heeft bij hen, welke hem nabestonden en met hem hebben gearbeid. Die liefde, die vriendschap zijn ons de waarborgen, dat TE WINKEL niet vreemd was aan iets, dat meer degelijk leven heeft en geeft dan de wetenschap, en naarmate hardvochtigheid en verwaandheid meer de vruchten plegen te zijn van een eenzelvig leven, alleen aan de opsporing van wetenschappelijke feiten en afgetrokkene begrippen gewijd, naar die mate schatten wij TE WINKELS bescheidenheid te hooger, en hebben wij zijne vriendschappelijkheid en liefderijkheid te liever. . . . TE WINKEL heeft geen sterfbed gehad om getuigenis af te leggen van eene eeuwige hoop; hij is geleerde gebleven tot het einde: eenzaam, in zijn studeervertrek gezeten, met een boek (het was een wetenschappelijk Tijdschrift) in de hand, en hem uit de bezwijmende vingers gegleden, is hij de eeuwigheid ingegaan. Hij heeft zijne taak afgesponnen, eene taak, noch vruchtbaarder voor allen, die van zijnen arbeid nut trekken, dan dankbaar voor hemzelve. Zijne gedachtenis zij ons heilig!

LIJST DER GESCHRIFTEN

VAN

L. A. TE WINKEL.

IN DE JAGER, *Taalk. Magaz.* II.

Iets over het gebruik der hulpwoorden *hebben* en *zijn*.

IN DE JAGER, *Archief voor Ned. Taalk.* I, — III.

Over de woorden met den uitgang *ing* en derzelve geslacht.

Over het woord *doem* en de samengestelde woorden, die op *dom* uitgaan. I.

Over de woorden met den uitgang *schap*. II.

Over het werkw. *beren* en zijne voornaamste afstammelingen. III.

Iets over het woord *wereld*. III.

IN het *Magaz. van Ned. Taalk.* I—VI.

Bijdragen tot de kennis van de geslachten der zelfst. nw. (namen van *boomen*, *maanden* en *jaargetijden*, *granen* en *peulvruchten*, en woorden op *lm* en *rm*). I, II.

Kneden of *kneeden*, *venen* of *veenen*. I.

Nog iets over de hulpwerkw. *hebben* en *zijn*. II.

Bijdr. tot de kennis der geslachten (muziekinstrumenten, schepen, samengestelde woorden). II.

Bedenkingen over het gebruik van *e* of *ee* (*beren* en *beeren*). II.

Iets over de natuur en het gebruik van de wijzen der werkwoorden. II, III, IV en V.

Bedenkingen over het gebruik van *e* of *ee* (*Aa lgeer*, *begeeren*). II.

Bijdragen tot de kennis der geslachten (ooft). II.

Nog iets betreffende *op de kaak zetten*. II.

Bijdragen tot de kennis der geslachten (zoogdieren en munten; bevat ook eene lijst van woorden als: *bus*, *das*, *dissel*, *os*, enz.) II.

Bedenkingen over het gebruik van *e* of *ee* (*deelen* en *delen*). III.

Over den *genitivus partitivus*. III.

- Bijdragen tot de kennis der geslachten (stofnamen). III.
Over de spelling *Brabant*. III, IV.
Bedenkingen tegen enz (over het gebruik van *hebben* en *zijn* bij bedrijvende werkw.). III.
Bedenkingen betreffende het gebruik van *e* of *ee*, *o* of *oo* (*schenen* of *scheenen*, *bleten* of *bleeten*, *droger*, *kleinood*). IV.
Nog iets over *vergeten*. IV.
De spelling van gesyncopeerde woorden (lijst der zoodanige als *blauw*). IV.
Over *molik*. IV.
Over de vocalen der sterke werkw. (lijst van causatieven). V.
Antwoord op eene vraag, betreffende het gebruik van *geen*....
noch. V.
Antwoord op eene vraag, betreffende de *s* in *zulks*, *nieuws*. V.
Bedenkingen tegen de argumenten van den Heer WIJBRANDTS (over *ch*). V.
Over de *appositie*. VI.
Iets over *ng*. VI.
Over de imperfecta op *cht*. VI.
Toelichting op de bedenkingen van den Heer WIJBRANDTS. VI.
Over de apocope der persoonl. en bezittel. voornw. VI.
Over de lidwoorden. Opschrift: In het *Nieuw Nederl. Taal-*
magazijn. I.
Over het geslacht van *mensch*. I.
Bijdragen tot de kennis der geslachten (*schap*). I.
Antwoord op eene vraag (*tienmaal rijker dan* enz.). I.
Over de betrekk. voornaamwoorden. I.
Bijdragen tot de kennis der geslachten (werk- en speeltuigen op *el*, lichaamsdeelen op *el*, zoogdieren op *el*, producten en kruiden op *el*). I.
Is *dorp* afgeleid van *terp*. I.
Antwoord op vragen (over den 4^{en} nv. bij *noemen*, en *Willem* I). I.
Redekundige analyse. I.
Over het Nederl. vocaalstelsel. I.
Over de beteekenis van *laten*. I.
Over *nooit* en *nimmer*. I.

- Hoe te schrijven: *te leur stelling* of enz. I.
- Over het gebruik van *straks*. I.
- Bijdragen tot de kennis der geslachten (collectieven). II.
- Over de spelling van eenige woorden op *s* en *sch* (*was*, *heesch*, *druischen*, *ras* en *dwars*). II.
- Over de *e* achter adjectieven. II.
- Wat zijn letters en hoe groot is haar aantal? II.
- Over het Ned. vocaalstelsel (*beer*, *beeten*, *Bohemen*, *deren*, *drevel*, *edik*, *eeren*, *egade*, *ever*, *ezel*, *geer*, *gemelijk*, *hede*, *heer*, *heraut*, *jegens*, *keet*, *kegel*, *knevel*, *kevel*). II.
- Aankondiging van LABBERTÉ, *Beschouw.* en BOMHOFF, *Opstellen met fouten*. II.
- Over de spelling *tweederlei* enz. II.
- Over den genit. der pers. vnw. *mijns* en *mijner*. II.
- Over de concessieve volzinnen. II.
- Over *wijl*, *bijwijlen*, *middelwyl*, *wijlen*, *weleer*, *somwijlen*, *terwyl* en *dewyl*. II.
- Over *welk*, *welk vader*, *welke vader* en *welk een vader*. II.
- Brief aan den Heer CALLENFELS (beschaafde uitspraak), *Friesland*. II.
- Onderscheid tusschen *lijk* en *baar*. II.
- Over de beteekenis van het woord *naamval*. II.
- Epea pteroenta (*lid*, *ooglid*, *schuren*, *Saks*). II.
- Nadere beoordeeling van LABBERTÉ, *Wezen en aard*, enz. III.
- Over de werkw. met verschoven präterita. III.
- Over den oorsprong van het woord *kerk*. III.
- Epea pteroenta (*reus*). III.
- Regeert *doen* eenen dat. of acc. cum infinitivo? III.
- Hoe moet men schrijven *ten eerste* of *ten eersten*? III.
- Aankondiging van eenige werkjes. III.
- Over den oorsprong van het woord *vierschaar*. III.
- Over het wezen der voornaamwoorden. III.
- Over het woord *bruiloft*. III.
- Epea pteroenta (*kiezen of deelen*, *voordeel*, *nadeel*, *ijder*). III.
- Aankondiging van geschriften over de Ned. taal (bevat iets over de zoogenaamde *lijdende deelw.*, als *te geven*). III.
- Antwoorden op vragen (*ijdel*, *gerieven*, *brugge*, *wroegen*). III.

Epea pteroenta (*Jan Rap en zijn maat, dank weten, allerlei soort*; deelw. op *ing, vernis, vernissen, keel, schoon, varen, bocht*). IV.

Antwoord op eenige vragen (*viermaal en viermalen, een mijner en mijn eene, halsstarrig*). IV.

Over de tijden der werkwoorden. IV.

Over *bruineeren*. IV.

Epea pteroenta (*kwast, oest, uitrusten, toerusten, wapenrusting*). IV.

Nieuwsgierig Aagje. IV.

Duitsch of dietsch, duidelijk, beduiden of bedieden. IV.

Lijden (beteekenis). IV.

Over het woord *lijken* en zijne afstammelingen. IV.

Over *nogtans*. IV.

Over *koning, vorst, hertog, graaf, heer*. IV.

Brief aan Dr. BRILL (over definitiën). IV.

In de *Taalgids*.

Voorbericht. I.

Over de natuur der woorden. I.

Over de stoffelijk bijv. naamw. I.

Over: *dit doet in dezen niets af*. I.

Over de causatieve werkwoorden. I.

Over het achterv. *aadje*. I.

Over het werkw. *koopen*. I.

Over *mijns gelijke* of *mijns gelijke?* I.

Over het werkw. *houden* (bevat iets over de onr. werkw.) I.

Over *vooroordeel*. I.

De algemeene spelregels en de spelling der woorden *air, hair, heir* enz. aan die regels getoetst. II.

Over *noordewind*. II.

Over woorden, die onder twee vormen bestaan, *hui* en *wei*, *wanneer* en *hoeneer*, *zegen* en *sein*. II.

Over onderstelde gezegden zonder onderwerp. II.

Over de noodzakelijkheid der toepassing van zekere stelling betreffende de woorden. II.

Kan *er* het onderwerp van een zin uitmaken? II.

Over het aantal naamv. in het Nederlandsch. II.

Antw. aan Prof. BRILL over de definitie van het werkw. III.

- Nog iets over het begrip van het werkw. III.
- Over de spelling van *druisen*, *Zutfen*, *droomerig*, *stooterig*. III.
- Gedachten over stijl en stijlleer. III.
- Over de onbruikbaarheid van het woord *hoofdwoord* in de logische analyse. III.
- Over etymologische definitives. III.
- Over *kuk*, *kukken*, *kukkelen*. III.
- Over de afleiding van *tegenwoordig*. III.
- Over de afleiding van *verwaarloozen*. III.
- Over de adjectieven die met *ge* beginnen. III.
- Over *aal* en *echel*. III.
- Over de beheersching van het werkw. *herinneren*. IV.
- Iets over het woord *lichaam*. IV.
- Over *aa* of *ae*. IV.
- Over *kam*, *indien het anders*, *passer op*. IV.
- Over de verkleinwoorden. IV.
- Over *scharminkel*. IV.
- Brief aan de Redactie van het tijdschr. *de Gids*. IV.
- Over de spelling van *steigeren*. IV.
- Eenige gramm. hoofdstellingen. IV.
- Over *g*, *gh* en *ng*. IV.
- Nog iets over *anders* in de protasis van hypot. zinnen. V.
- Antwoord aan Prof. VAN VLOTEN (— *je* of - *jen*). V.
- Grammatische hoofdstellingen. V.
- Over *bakhoord*. V.
- Over de onderlinge verhouding der verbogene en onverbogen vormen. V.
- Duitsch, Nederduitsch, Nederlandsch, Friesch, Hollandsch. V.
- Over het begrip van *letter* en de vorming der letters door de spraakwerktuigen. V.
- Beer*, *beren* en *beeren*. V.
- Over het voorvoegsel *a*. VI.
- Over de spelling met *gt* en *cht*. VI.
- Over het *runenschrift*. VI.
- De dialecten en vocaalspelling. VI.
- Wat zoekt de etymologie? en wat heeft men te verstaan door den innerlijken vorm der woorden? VI.

- De afleiding en spelling van *omtrent*. VI.
Over *zeep*. VI.
Over *ladder, leeder, leer, ledder*. VI.
Over *leelijk*. VI.
Over de achtervoegsels *aard, erd, aar* en *er*. VII.
De verschillende afleidingen van het woord *God*. VII.
De overeenstemming in de vormen *geer, geeren, aalgeer* en *navegaar*. VII.
Over *vlijm*. VII.
Wees, weezen. VII.
Over de verlenging der tweeklanken *aai, ei* enz. VII.
Afleiding van *zwezerik, zuster* en *zwager*. VII.
Over de verdubbeling der *ch*. VII.
Multere. VII.
Vader, moeder, broeder, zuster, dochter en *zoon*. VII.
Deel, delen en *deel, deelen*. VII.
Sijpelen. VII.
De spelling van *nochtans*. VIII.
Over de wijzen en tijden der werkwoorden. VIII.
Het eerste gewin is kattengespin. VIII.
Zelen en *zeelen*. VIII.
De afleiding van *vreemd*, VIII.
Over de afleiding van *maar*. VIII.
Over de beteekenis van uitdrukkingen, als *er wordt gedanst, er wordt gevochten*. VIII.
Over de woorden, die tot de samenstellingen en tevens tot de afleidingen behooren. VIII.
De Merwede. VIII.
Aan den geachten „bestendigen Lezer” te N. VIII.
Suikerij. VIII.
Antw. aan Mr. A. BOGAERS op zijne vraag enz. IX.
Over stijl, stijlleer en onderwijs in den stijl. IX.
Sier, sieren, enz. IX.
Stijlleer (vervolg). IX.
Over de afleiding van het bijv. nw. *schoon*. IX.
-

BIJDRAGEN IN DE KONINKLIJKE AKADEMIE.

- Over het voorvoegsel *a-* in het Germaansch. *Verlagen*. VIII.
Over bedorvene uitdrukkingen. IX.
Over de *n* in samenstellingen. X.
Over de Wachtendoncksche psalmen. X.
Over de etymol. der woorden *noch*, *nog* en *nochte*. XI.
Over de etymol. van *geen* (nullus). XI.

AFZONDERLIJKE SCHRIFTEN.

De Logische Analyse, beschouwingen naar aanleiding van Prof. T. ROORDA's Rede-ontleding. Zutphen, Thieme, 1858.

De Nederlandsche spelling onder beknopte regels gebracht door Dr. L. A. TE WINKEL. Leiden, Noothoven van Goor, 1859.

(Van dit werk zijn 4 uitgaven verschenen).

Oefeningen in de kennis en toepassing der spelregels. Een vraagboekje bij het vorige werk. ald. 1861.

De grondbeginselen der Nederl. Spelling. Ontwerp der spelling voor het Nederl. Woordenb. van wege de Redactie. Leiden, Noothoven van Goor, 1863.

De grondbeginselen der Nederl. Spelling. Regeling der spelling voor het Woordenb. der Nederl. Taal, vanwege de Redactie. ald. 1865.

Woordenlijst voor de spelling der Ned. taal, door Dr. M. DE VRIES en Dr. L. A. TE WINKEL. 's Gravenhage, M. Nijhoff. 1866.

Leerboek der Nederl. spelling. Vijfde uitgave van de Nederl. spelling onder bekn. reg. gebracht.

(Van dit werk is de 2de uitgave in 1868 verschenen).